

Стаття «Формування позитивної мотивації в молодших школярів як психолого-педагогічна умова створення сприятливого навчального середовища»

Питання про мотивацію навчання
є питання про процес самого навчання.

П.Я. Гальперін

Навчатися у школі – пристрасне бажання дітей дошкільного віку. Діти з великим нетерпінням чекають того дня, коли для них пролунає шкільний дзвоник. Проте насправді не просто, а часто неймовірно важко – робити малюкові перші кроки у шкільному житті. На жаль, для багатьох молодших школярів навчання у школі втрачає свою привабливість уже в перші місяці шкільного життя.

Вже через пару місяців після початку навчання діти мріють про канікули і про випускний вечір. Ще б. Чим їх може захопити школа? Суворими правилами? Вічними «не можна» і «треба», коли хочеться все навпаки? Не можна бігати і розмовляти, треба смирно сидіти і уважно слухати. Додамо до цього оцінки, не завжди відмінні, величезні домашні завдання, які навіть удома заважають іграм, нудні підручники, уроки теж бувають всякі... чи треба продовжувати? Ясно, чому діти втрачають інтерес до навчання. Адже з ним пов'язано стільки неприємностей! Дивно, що ще знаходяться окремі унікуми, які не відмовляються ходити до школи, не симулюють смертельно небезпечні хвороби вранці, не втікають з уроків в комп'ютерний клуб або в кіно.

До всіх непривабливих для дітей моментів шкільного життя варто додати труднощі засвоєння складних навчальних програм, унаслідок чого молодші школярі втрачають інтерес до навчання.

Як допомогти дитині подолати труднощі початкового етапу шкільного життя? Як не допустити, щоб маленький школяр втратив бажання вчитися? Ці проблеми однаково хвилюють і батьків, і педагогів, і науковців.

Навчальна мотивація – це загальна назва процесів, методів, засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного засвоєння змісту освіти.

Розрізняють зовнішню і внутрішню мотивації навчальної діяльності.

Зовнішня навчальна діяльність – коли учень мотивований зовні (учителем, батьками); бере участь у навчальному процесі заради похвали, визнання або щоб уникнути покарання. При зовнішній мотивації дитина мало зацікавлена в саморозвитку і працює на короткотривалу (заслужити похвалу, не отримати низький бал), а не довготривалу (розвиток, удосконалення) перспективу. Як наслідок – такі учні вважають причиною своїх невдач і неуспішності зовнішні сили і відчують, що не можуть впливати на ситуацію, що склалася. Свою невдачу вони сприймають як постійну й закономірну, а не як одноразову помилку. Такі діти потребують постійного заохочення. Якщо ж їх не хвалять, то в них виникає переконаність у відсутності в них здібностей.

Внутрішня мотивація. Учні мають працювати заради цілей, які вони самі для себе визначили, а не цілей, нав'язаних іншими. За таких умов розвивається глибинний інтерес до предмета, тобто говорять про внутрішню мотивацію людини. При наявності внутрішньої мотивації задіюються такі внутрішні фактори особистості, як потреби, інтерес, допитливість, задоволення. Учень навчається, не очікуючи на зовнішню винагороду. Він отримує внутрішню винагороду за рахунок підвищення почуття власної гідності, самооцінки, задоволення від того, що досягнув мети. Такий учень мало звертає увагу на оцінки чи заохочення вчителя, а працює охоче завдяки внутрішньому інтересу, бажанню досягнути поставленої мети.

На мотивацію впливає багато чинників: інтерес до предмета, усвідомлення його корисності, прагнення до успіху, впевненість і почуття власної гідності, наполегливість і терпіння, врешті-решт – подобається чи не подобається вчитель. І, звичайно ж, не всі учні орієнтовані на цінності, вони мають різні потреби й бажання.

Психологи виокремлюють три рівні розвитку пізнавальної мотивації:

широкий пізнавальний мотив, тобто спрямованість на засвоєння нових знань;

навчально-пізнавальний мотив, що спонукає до оволодіння способами добування знань;

мотив самоосвіти.

В ідеалі картина може бути представлена так. Для молодшого школяра характерні широкі пізнавальні мотиви. У середній школі діти більшою мірою орієнтовані на спосіб отримання знань. У старших класах повинні виявлятися зрілі пізнавальні мотиви – мотиви самоосвіти.

Молодший шкільний вік:

є початком становлення мотивації навчання, від якого багато в чому залежить доля дитини протягом усього шкільного періоду;

має великі резерви формування мотиваційної сфери, які необхідно використовувати, щоб уникнути «мотиваційного вакууму» під час переходу до середньої школи.

Для формування позитивної мотивації до навчання у молодших школярів дуже важливо, щоб та навчальна інформація була співзвучна їхнім потребам. Лише така інформація піддається емоційній (оціночній) та розумовій (раціональній) переробці.

Для того, щоб в учнів вробилась мотивація, потрібно будувати навчальну діяльність особливим чином. Вивчення кожного розділу або теми навчальної програми повинне складатися з трьох основних етапів: мотиваційного, операційно-пізнавального та рефлексивно-оцінного.

На мотиваційному етапі учні повинні усвідомити, чому і для чого їм потрібно вивчити даний розділ програми, що саме вони повинні засвоїти, щоб успішно виконати основну навчальну задачу.

Мотиваційний етап зазвичай складається з наступних навчальних дій:

Створення навчально-проблемної ситуації, що вводить учнів у предмет вивчення теми програми. Навчально-проблемна ситуація може бути створена вчителем різними прийомами:

а) постановкою перед учнями завдання, вирішення якого можливе лише на основі вивчення даної теми;

б) бесідою (розповіддю) вчителя про теоретичну та практичну значущість майбутньої теми (розділу) програми.

в) розповіддю вчителя про те, як вирішувалася проблема в історії науки.

Після того, як основна навчальна задача зрозуміла і прийнята учнями, намічають і обговорюють план майбутньої роботи. Вчитель повідомляє час, відведений на вивчення теми, орієнтовні терміни її завершення. Це створює в учнів ясну перспективу роботи. Потім учитель повідомляє, що потрібно знати і уміти для вивчення теми. Тим самим в учнів створюється установка на необхідність підготовки до вивчення матеріалу. Завершується обговорення тим, що окремі учні дають самооцінку своїх можливостей щодо вивчення теми, вказують, який матеріал вони повторюють і що ще зроблять для підготовки до майбутніх уроків. Деяким учням учитель заздалегідь пропонує завдання для заповнення наявних прогалин, вказуючи, що виконання цих завдань створить можливість плідно вивчити нову тему.

Весь цей етап вивчення теми дуже важливий для становлення мотивації навчальної діяльності учнів. Навряд чи правильно роблять ті вчителі, які його зовсім опускають або ж обмежуються однією фразою: "Сьогодні ми приступаємо до вивчення теми...", переходячи відразу до викладу нового матеріалу. Така «економія часу» болісно позначиться на всьому характері навчальної діяльності школярів.

На етапі операційно-пізнавального етапу учні засвоюють зміст теми програми та оволодівають навчальними діями і операціями, що входять в цей зміст. Роль даного етапу в становленні мотивації навчальної діяльності залежить, головним чином, від того, чи буде учням зрозуміла необхідність всього змісту і окремих його частин, всіх навчальних дій і операцій для розв'язання основної навчальної задачі, поставленої на мотиваційному етапі, чи усвідомлюють вони закономірний зв'язок між усіма окремими навчальними завданнями, важливість їх для вирішення загального навчального завдання.

Рефлексивно-оцінний етап підсумковий в процесі вивчення теми, коли учні вчаться рефлексувати (аналізувати) власну навчальну діяльність, оцінювати її, зіставляючи результати з поставленими основними і приватними навчальними завданнями (цілями). Якісне проведення цього етапу має величезне значення у становленні мотивації навчальної діяльності.

Роботу з підведення підсумків вивчення пройденого розділу необхідно організувати так, щоб учні змогли пережити почуття емоційного задоволення від зробленого, радість перемоги над подоланими труднощами, щастя пізнання нового, цікавого. Тим самим буде формуватися орієнтація на переживання таких почуттів у майбутньому, що призведе до виникнення потреб у творчості, у впертій самостійного навчання, тобто до появи позитивної стійкої мотивації навчальної діяльності.

Для того, щоб виховати у школярів вміння оцінювати свою роботу, доречно давати їм таке домашнє завдання: "Напишіть перелік основних питань, пройдених нами у цій темі, і поруч помітьте, як ви це питання засвоїли: добре, або не дуже добре, або зовсім не засвоїли. На іншому листочку перерахуйте ті вміння, які ви повинні були придбати при вивченні теми, і вкажіть, як ви засвоїли ці вміння: добре, слабо або зовсім не засвоїли". Це корисно для вироблення адекватної самооцінки навчальної діяльності, для з'ясування причин наявних прогалин і для спонукання школярів до ліквідації цих прогалин.

Важливо, щоб контроль і оцінка не тільки встановлювали фактичний стан знань і умінь кожного учня, а й використовувалися для спонукання його до подальшої роботи, для створення подальших перспектив цієї роботи.

Сьогодні багато вчителів, усе більше усвідомлюючи значення мотивації для успішного навчання учнів, пропонують різні способи підвищення навчальної мотивації молодших школярів.

Дуже цікавим здається досвід французької вчительки Сесіль Лешас.

«Зараз не будемо говорити про організацію уроку. Мені хочеться розповісти про декілька цікавих дрібниць, які допомагають моїм учням займатися з інтересом і бажанням.

На моєму вчительському столі на видному місці лежить красивий зошит. На обкладинці великими літерами написано: «Почесний зошит». Вгорі кожної сторінки – ім'я дитини. Сторінок стільки, скільки дітей у класі. Протягом дня я та інші педагоги записуємо успіхи школярів на відповідні сторінки. Це можуть бути: вдала відповідь, цікава робота, правильно і швидко розв'язана задача, допомога в якійсь справі – будь-який крок уперед з боку учня. Зовсім не обов'язково кожен день писати про кожного. Спочатку я сама вирішувала, кого записати в Почесний зошит. Поступово клас включився в обговорення принципів ведення зошита, щоб все було по-чесному і по заслугах, щоб був справжній привід для гордості. Ось наприклад:

12 грудня – привітання: Сузі, ти добре все зрозуміла про Мексику.

17 січня – спасибі, Джонатан, ти так старався на уроці.

29 січня – Рональде, браво! Ти здорово прибрав класну кімнату.

Як тільки дитина набере 10 записів у зошиті, вона отримує право вибрати собі подарунок з великої коробки сюрпризів, що стоїть в кутку кабінету.

Потім, схопивши Почесний зошит, щасливчик біжить прямо в кабінет директора школи. Так-так, самий головний начальник відкладає всі справи, уважно вивчає записи, тисне руку гарному учню, говорить всякі приємні слова і своєю директорською ручкою підписує сторінку. (Зізнаюся, домовитися з директором було найскладнішою частиною схеми.) Тепер я роблю ксерокопію все тієї ж сторінки і надсилаю батькам дитини.

Нехай повісять на стінку в рамочці серед фамільних портретів або хоча б зайвий раз похвалять малюка, згадають, що він вміє не тільки пустувати, але і серйозно працювати.

Варіантів такої системи безліч. Іноді, коли набридає зошит, я починаю заохочувати дітей жетонами. Учні збирають їх. Наприкінці тижня відкривається веселий магазин, де на жетони (і тільки на них) можна купити всілякі іграшки, блокнотики, наклейки, цукерки – все, про що мріє малюк і на що вистачило моєї фантазії (а також суми, відпущеної батьківським комітетом).

...У нас багато традицій. Діти обожають традиції не менше, ніж сюрпризи. Так, кожен навчальний день закінчується певною грою.

Щопонеділка ми завжди граємо в лото, у вівторок - в салочки у дворі або в спортзалі, дивлячись по погоді; в середу дивимося мультфільм і т. п. З якими б труднощами ми зіткнулися на уроках, додому малюк повернеться в хорошому настрої і буде знати, що завтра, незважаючи ні на що, його чекають у школі радість, гра, веселощі.

Вранці по дорозі на роботу я бачу безліч дітей, що прямують у класи. Одні йдуть ледве-ледве, голова опущена, шаркаюча хода, ну просто маленькі старички. А інші весело скачуть, впевнено і діловито крокують туди, де друзі, ігри, сюрпризи, можливість проявити себе і, звичайно, нові дивовижні відкриття на уроках».

Мотиви учіння в кожної дитини – глибоко особистісні, індивідуальні. Зовнішня поведінка учня, його ставлення до школи, товаришів, оцінювання багатьох подій – це все „вершки” від багатьох корінців, що живлять бажання дитини вчитися, долати труднощі.

Живильні сили для всього дерева учіння йдуть насамперед від почуттів маленького школяра, від того, як його зустрічає школа і перший учитель. Якщо надії малюка на радість шкільного життя справджуються, зміцнюється допитливість, виникає інтерес, який і є сильним мотивом учіння.

Молодший школяр дуже хоче добре вчитися. Він приходить до школи з цим великим бажанням. І радість шкільного життя залежить саме від успішності дитини у навчанні. Маленький учень ще не вміє долати труднощі, і кожна невдача приносить йому справжнє горе. Тому головне завдання учителя – підтримати дитину, створити умови, що забезпечують їй успіх у навчанні, дати дитині відчуття радості від того, що вона "знає і вміє".

Список літератури

Колесник А.І. Психолого-педагогічні аспекти самоосвітньої діяльності педагога з актуальних проблем підвищення мотивації учнів. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http:// ippobuk.cv.ua>images](http://ippobuk.cv.ua/images)

Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Вища школа, 1984.

Лешас Сесиль. Открытый урок веселых традиций. / [Электронный ресурс]
– Режим доступа: <http://ps.1september.ru/article>.

Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. – М., 1983. – С. 69 – 87.

Мухина В.С. Шестилетний ребенок в школе. Кн. для учителя - М.: Просвещение, 1990 - 175 с.

Формирование интереса к обучению у младших школьников. / [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://uchil.net/>

Формування позитивної мотивації як фактору успіху навчальної діяльності молодших школярів. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://te.zavantag.com/docs/>

Формування інтересу до навчання у молодших школярів. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua-referat.com>